

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 53
Godina XXVII
Maj, 2022.
[str. 275-282]

© Monos 2022

Likovi zavičaja: Hajrudin Džebo Bajbaga – između realnosti i legenda (ili glavni junak iz “Moje zone odgovornosti”)

Senahid Kahrimanović

U radu se govori o odrastanju autora sa ratnom legendom gračaničkog kraja, koji je hrabro izgubio život u odbrani Gračanice, 25. 5. 1992. godine na Zečevom gaju (Lendići), kada je sa njim poginulo još 9 drugova iz teritorijalnoj jedinica Gračanice, Malešića i Stjepan Polja. Fokus je na mladičkom dobu i njegovim avanturama i nestašlicama za koje autor ima puno razumijevanja i ljudske topline. Ovaj u dobroj mjeri lirski intoniran zapis po svojoj formi i sadržini zanimljiv je prilog poznavanju te ličnosti koja je već ušla i u pjesmu i narodnu priču.

Ključne riječi: Hajrudin Džebo Bajbaga, Strjepan Polje, Gračanica, Zagreb

Zanimljivo je da sam ja Hajrudina upoznao u Zagrebu, a ne u našem rodnom selu. S obzirom da sam nekih desetak godina stariji od njega, nismo ni bili u prilici da se družimo ili da imamo zajedničke prijatelje mada smo bili iz iste – lijeve, od dvije strane našeg Stjepan Polja koju smo oduvijek nazivali jednostavno–stranka. Dakle, bili smo vezani za istu putnu trasu koja vodi prema našim kućama–prema njegovoj u Džebama i mojoj u Dedićima. Zajedničke su nam bile i čitaonica i mekteb pa kasnije i džamija itd. Bilo je neizbježno da se susrećemo. I susretali smo se. Poznavao sam ga kao dječaka i mladića. Kao dječaka viđao sam ga u društvu druge djece na njegovom putu od škole do kuće i obrnuto. Bio je živahno dijete. Inteligentan, uvijek besprijeekorno uredan, čist i lijep dječak. U to doba poznavao sam i dvije njegove sestre, od kojih je jedna – starija, Hanka išla samnom u isti razred. I one su, također, uvijek bile

uredne i čiste pa vjerujem da je takvo stanje bilo u njihovoj kući i da je to bila zasluga njihove majke. Osmana zvanog Biščaga – posebno upečatljivu osobu i po izgledu i po karakteru, znali smo svi mi pa i okolna sela. Bio je visoko moralnog karaktera. On je bio Bajbagin otac.

Ne znam kada je i kako Hajrudin dobio nadimak Bajbaga. Možda taj nadimak i potiče iz tih njegovih dječaćkih dana. Ko bi to znao..

Helem, dječak Bajbaga, onakav – pomalo drčan, bio je, to se vidjelo, i vođa grupe. A vođe i ne mogu biti prljavi, neuredni i priglupi. Takve, grupa ne prihvata za vođu. Kada je prerastao u mladića, rjeđe sam ga viđao, ali sam zapamtio njegovu urednost i naočitost. Prilično rano se i zamomčio. Vjerujem da je to njegovo tjelesno odrastanje pratilo i psihičko sazrijevanje. Sazrijevao je brže od svoje generacije. Tako se meni činilo. Zato se vrlo mlad i oženio, prije nego što je odslužio i vojni rok. Ne znam ništa o njegovim mladalačkim nestašlucima, ali kada je kao mladi vojnik-vozač s vojnim kamionom JNA došao u naše selo – svi smo mu se divili. Bilo je to, ranih osamdesetih godina prošloga vijeka, – krupna stvar!... Nisam saznao da li je taj kamion, u svoje Džebe, dovezao uz dozvolu nekog oficira ili je to učinio “na svoju ruku”, ali svedjedno, napravio je podvig. Postao je frajer. To mu je i bio cilj jer nije bilo poznato da je do tada, ni u široj okolini, bilo ko uradio nešto slično.

I tako... Prolazile su godine. Mi smo odrastali. Povremeno smo se susretali već i na veseljima i u kafanama i na drugim javnim mjestima, no nismo se zbližavali. Mislim da on mene i nije primjetno uvažavao. Nije mi izgledalo da bi se, na mene kao starijeg i već “poznatog” mladića, mogao u nečemu gledati. Naročito, barem sam tako mislio, i zato što sam ja bio predsjednik omladine u našem selu – dakle fin, uzoran i miran mladić, sljedbenik Titinih ideala. Takvi Bajbaga, izgleda, nisu zanimali. Interesantniji su mu i

draži bili momci s “barabastim” karakternim osobinama.

Prvo naše rukovanje dogodilo se osamdeset i neke godine u Zagrebu. Na benzinskoj pumpi u zagrebačkom naselju Prečko. U jedan sat poslije ponoći!... Ja sam tada vozio kamion u jednoj tamošnjoj firmi. A on? Znao sam da je i on stalno boravio u Zagrebu, ali nisam čuo da je ikada negdje na duži period bio stalno zaposlen. Te večeri se zadesio na benzinskoj pumpi iako nije bio uposlenik tadašnje INA-e. Naš se susret završio uz kratak pozdrav dva zemljaka u bijelom svijetu. Čak nismo jedan drugoga pitali ni ima li šta novoga u našem rodnom kraju. Nismo bili iz iste priče. Nisu nam teme bile zajedničke. Ja, sada i u Zagrebu, predsjednik omladine u svom preduzeću, sportista, uzoran mladić tadašnjeg vakt, a on već i u Zagrebu, izgleda, frajer. Tipovi mojih karakternih osobina su za njega bili uskogrudi, zauzdani, uštogljeni... svileni... On je bio baraba. Mene, siguran sam, nije mrzio, ali nije imao o čemu sa mnom ni pričati.

Nakon što se Bajbaga udaljio s te benzinske stanice, trgovac s kojim sam se poslovno dobro poznavao, pitao me je otkud poznajem tog tipa, koliko ga dugo poznajem? Odakle

je? I slično... Kada je zaključio da Bajbaga dobro poznajem, upitno je zavrteo glavom: "Opasan tip!" Razumio sam da je to njegovo "opasan tip" metafora za – sposoban, svestran, nepredvidiv, vispren... Vjerujem da je taj uposlenik na benzinskoj dobro poznao onu drugu stranu Bajbaginog lika, jer taksisti, ti radnici na pumpama i na drugim mjestima gdje se, u velikim naseljima, noću dežura, najbolje poznaju noćni život svoga grada.

Tih godina Bajbaga sam vidao i kako u večernjim satima, manje zagrebačke ugostiteljske objekte snabdijeva s bocama skupih žestokih alkoholnih pića. U konkretnom slučaju pomagao mu je i jedan naš zajednički prijatelj, inače kuhar u jednoj građevinskoj firmi. Znam da su i drugi zagrebački "frajeri" Bajbaginog tipa to isto radili na "svojim terenima". Naime, svi su oni imali svoje "zone odgovornosti", koje su "pokrivali" provodeći dane u tamošnjim kafićima. Razumije se da su dobro poznavali i djevojke koje su tamo radile. Oni su im kao zagrebački "frajeri" pružali određenu sigurnost i zaštitu. Te su djevojke, za uzvrat, morale od njih u određenim razmacima "kupiti" po nekoliko boca skupog pića i platiti ga po prodajnoj cijeni dotičnog ugostiteljskog objekta, razumije se na račun njegovog vlasnika. Ti pazari obično su rađeni pred svaki fajront i pred popis prometa, na kraju radnog vremena. Našem zajedničkom prijatelju–kuharu Bajbaga je plaćao uslugu pomoći tako što je i njega uveo u novi "biznis". Naime, napravio mu je dugoročni "ugovor" sa svim tim konobaricama da ih svakodnevno snabdijeva s "gablecom". "Pomoćnik" – kuhar bi jedan broj tih toplih obroka, spremljenih u radničkoj menzi, prodavao pri dostavi hrane radnicima po gradilištima građevinske firme u kojoj je bio zaposlen. Kuhar je to naplaćivao "za svoj groš".

Jednom sam se, u tim vremenima, susreo sa Bajbagom u Strojarskoj ulici kod Autobusnog kolodvora u Zagrebu. Pred zagrebačku Univerzijadu grad je bio veliko gradilište, pa je i ta ulica bila potpuno raskopana.

Vidjelo se, bilo je tu mnogo podzemnih instalacija, što je usporavalo radove. Podloga ulice je bila od granitnih kocki. Sve je to trebalo raskopati, instalacije presložiti... Radilište je vrvilo od predstavnika firme kao što su vodovod, grijanje, elektra, pošta, kanalizacija, plinovod i ko zna kojih još komunalnih djelatnika. Niko nikoga tu nije poznao.

Među ostalima, tu se našao i Bajbaga, koji se isticao po onom svom, do zemlje dugačkom, teškom kožnom mantilu. Stajao je na razvaljenoj ulici, razmahivao rukama, dajući upute vozačima kamiona kuda će voziti i kako će deponovati kocku koja se skidala sa kolovoza. Kada sam ga ugledao, želio sam da malo porazgovaramo, predahnemo... Razgovor je trajao kratko, vidjelo se nije imao vremena za mene. Što se kocke tiče?... Vozači kamiona su je očigledno vozili tamo gdje im je "neki šef u kožnom mantilu" naredio. Kroz nekoliko dana je popularni "Večernjak" pisao da su se na spomenutom gradilištu pojavili razni nepoznati mešetari. Znao sam da Hajrudin nije bio zaposlen ni u jednom od tih preduzeća.

Oženio se vrlo mlad i rano dobio dijete. Ubrzo se i razveo, pa ponovo oženio. Znam da je u više navrata, svojoj kući u našem selu, dovodio starije, očigledno dobro situirane dame iz "bijelog svijeta". Dolazile su u svojim, prilično skupim automobilima. Ostajao je s njima kod svojih roditelja i po nekoliko dana i uvijek ih je predstavljao kao svoje nove supruge. Pred rat u Hrvatskoj, navodno je "oženio" neku Zagrebčanku i uselio se u njezin stan u istočnom dijelu grada. Izgleda da ga je jako voljela, pa mu je dozvoljavala da se slobodnije ponaša i u toj njihovoj vezi i u njenom stanu u koji je često dovodio svoje poznanike, prijatelje i rodbinu. U tom stanu se često dernećilo i veselilo, ponekad i bučnije u odnosu na uobičajene norme urbanog načina stanovanja. Bajbaga je želio da se pokaže svojim kao pravi zagrebački fakin. Još tada sam zaključio, a i danas ne mislim drugačije–

da je Hajrudin u Zagrebu radio kao žigolo. Mi muški smo uvijek nekako zavidili tim muškarcima koji se umiju “uvući pod kožu” starijim imućnim damama i dobro živjeti od pružanja ljubavnih usluga tim gospođama. Međutim, to je Bajbaga radio na svoj način – dječacki, ponekad i naивно.

Tri godine prije početka bosanskog pakla, ja sam već bio “raščistio” sa Zagrebom i Bajbaga sam viđao, uglavnom, kada bi sa bratom Hasom i drugovima svratio u moju gostionu. Nismo se raspitivali o “našim” zagrebačkim danima. Nismo imali o čemu. Naravno da je on, ali stvarno tako i danas mislim, bio momak za velike gradove, a ne za bosansku provinciju. Male sredine bile su pretijesne za njegove sposobnosti, interesovanja i aktivnosti. Međutim, u par je navrata Bajbaga, i u toj mojoj kafani, pokazivao namjeru da pokaže ko je ko. Recimo, pušku koju je nosio sa sobom, namjerno je odlagao na šank gdje me je ometala u radu. Hvala njegovom Hasi što me je uvažavao drugačije, realnije.

Pred sam početak rata u BiH ja sam bio “politički angažiran”. U tom društvenom radu, kao predsjednik Mjesne zajednice, rukovodio sam raznim aktivnostima. Jedna od prvih, u junu te 1991. godine, bila je uvođenje autobuske linije do Džeba – Bajbaginog zaseoka u našem selu. Baš se on u toj akciji angažirao više od svih. Postali smo saradnici, a on je ličnim sredstvima i na drugi način dao najveći doprinos da se taj posao uspješno završi. Konkretno, trebalo je rekonstruisati mahalsku raskrsnicu da bi se napravilo okretište za autobus. Trebalo je odobrovoljiti ljude da se odreknu dijela zemljišta, pa izbetonirati petnaest metara potpornog zida, ukopati desetak metara odvodnih cijevi, napraviti propust preko puta, sanirati jedno ulegnuće na putu i iskopati dvjesto metara kanala. Na moje iznenađenje, Bajbaga je to organizirao da se sve navedeno uradi za tri dana. Čestitao sam mu.

Ne znam zašto, ali je on u to vrijeme, dakle u vrijeme početka rata u Hrvatskoj sve

češće i sve duže boravio u našem selu. Kako se rat i kod nas približavao, on je i ovdje bio primjetno prisutniji i postajao sve aktivniji. Kada su iz ovih krajeva žene i nejač krenuli u izbjeglištvo prema Hrvatskoj, Bajbaga su viđali na savskoj skeli kod Svilaja. Pomagao im je kod ukrcaja i iskrcaja “u kapacitetu” kao da je bio zaposlen na skeli. A nije. Neki su čak mislili da je tu boravio kao hrvatski vojnik jer je imao jednostavnu i blisku komunikaciju sa vojnicima koji su boravili na lijevoj–hrvatskoj obali Save. A nije ni to. Bajbaga je znao brzo “skužiti” situaciju i u opštem metežu, infiltrirajući se među “domaće”, reagovati kao zvaničnik na tom terenu.

Dakle, prije početka rata u BiH, Bajbaga je sve češće i sve duže boravio u Stjepan Polju i okolini. Većinu slobodnog vremena je provodio u ugostiteljskim objektima. I ovdje je imao puno prijatelja kao i u cijeloj okolini. Kažem, kao veoma inteligentan, zgodan i s puno manira lijepog ponašanja, morao je biti primijećen, zanimljiv, privlačan pa čak i poželjan u društvu. Nije bio poznat kao čovjek koji naročito voli da pije alkoholna pića. Svakako je radije boravio u objektima u kojima su radile mlađe ženske osobe. Jedan takav objekat u našem selu je tih mjeseci pred samu agresiju na BiH, za njega bio naročito privlačan. Privremeno ga je držala neka žena iz Tuzle koja je, pored naših ljudi, imala i svoje radno osoblje i “svoje” goste. Objekat je postao sastajalište nama nepoznatih lica. Sve češće su tu počeli dolaziti i ljudi u vojnim uniformama i s vojnim vozilima. Neki su, po godinama, najviše ličili na rezerviste JNA. No, mi, kojih je bilo strah svega toga, mi nismo znali ko su ti ljudi. Pa čak i da smo znali da su, možda, Muslimani, odnosno uslovno “naši” ni to ne bi nikome ništa značilo. Nije se tada znalo ko je za koga radio. Svako je svakome bio špijun. Od Hajrudina smo i saznali da jedna od uposlenih djevojaka u tom objektu ima sestru, udatu za oficira JNA i da upravo njih dvoje, ta sestra i zet, sa prijateljima često dolaze tu sa vojnim vozilom. A iz

Tuzle su. I, “naši” su! Na kraju, kada se već vidjelo da će rat “gruhnuti”, Bajbaga je najljepšu djevojku iz toga objekta “nagovorio” da se zaljubi u njega i da mu postane supruga. I postala je. Svi su se, kada je bilo postalo nemoguće išta više raditi, razili vjerovatno svojim kućama, a ona je ostala u našem selu, u Džebama. Ostala je uz Bajbaga sve do njegove pogibije. Bila mu je posljednja žena.

Uglavnom, te zime 1991/92. Bajbaga i ja smo se sve češće susretali, pa i saradivali. Naročito u prvim mjesecima 1992. godine. Sve naše susrete sam opisao u knjizi “Moja zona odgovornosti” (2008.). Zanimljivo je da, kada sam pisao tu knjigu, nije mi bilo ni na kraj pameti da nekoga posebno ističem, želio sam samo opisati vrijeme i događaje uoči i s početka rata. Ali kasnije, kada je knjiga bila završena, “ugledao” sam da je Bajbaga, kao osoba najviše puta spomenut u toj knjizi. Znači da je apsolutno “pokrivao teren” i učestvovao u najviše događaja. Na kraju, poginuo je baš junački. Krenuo je da pomogne drugovima, a znao je da su tamo gdje je pošao, neki već ležali pokošeni.

Pred izbijanje agresije na BiH, Hajrudin je imao tačno trideset godina. Dovoljno zreo da mu se vjeruje, dovoljno vispren da drugog uvjeri u svoju ideju i dovoljno privlačan da se drugi lijepo osjećaju u njegovom društvu. Vlast mu nikada ranije nije bila bliska niti je njemu bilo stalo do nje. S njom je uvijek bio na “Vi” i od nje je bježao. Ljudi njegovih karakternih osobina ne vole nikakve stege ni ograničenja. Međutim, u turbulentnim vremenima kakvo je i predratno, poremete se uhodani tokovi pa “vlast” nekako i nije vlast. Nije ona prava vlast koja može sve. Nema instrumente da sprovede zakone, a pomalo i ne želi. Zapravo, podijele se ljudi iz vlasti. Prekinu jedinstvo, a tada oni što nikada nisu vlast voljeli, dođu na svoje. Postanu uvaženi kod pojedinaca ili jednog dijela podijeljenog društva. Tada popuste ili prestanu da važe sve stege i ograničenja pa se ljudi Hajrudini

novih karakternih osobina počinju osjećati ugodno. Postanu čak i saradnici vlastima.

Takav Bajbaga, kao naručen došao je i širokim slojevima stanovništva. Zbunjene i prestrašene narodne mase tada najviše i trebaju takve osobe. “Kilava” vlast nije u stanju da eliminiira njihove strahove jer radi po “procedurama”, a ta luda vremena ne trpe procedure. Bajbaga je, tako, postajao sve popularniji. U narodu iskreno, a kod vlasti lažno. Neki funkcioneri iz vlasti su u svojoj duši “apludirali” Bajsu za neke njegove poteze, a zvanično su ga kritizirali jer je “preskakao procedure”. Neki drugi funkcioneri iz vlasti nisu mu nikako “apludirali”. Oni su se u svojoj duši osjećali poniženo jer nisu imali načina da sprovedu mjere kojima bi ukrotili i sankcionirali Bajbaga. Ali i njih je trebalo razumjeti. Neko se sporije prilagođava promjenama. Nisu svi mogli biti kao Bajbaga i njemu slični. Oni te “tektonske” poremećaje skoro predvide, pa kad se već pojave – brzo reaguju.

Bajbaga se odmah pokazao i kao strateg. Znao je da brzo treba nabavljati oružje i druga odbrambena sredstva, bez obzira na “procedure”. To je i činio. I otimanjem od JNA, to jest, od “druge strane” i kupovinom i na druge načine. Znao je da protivničku stranu treba na razne načine, pa i diverzijama, ometati u snabdijevanju i kretanju. I to je činio. Znao je da treba obučavati vojnike, organizirati jedinice, te je i to prvi učinio. Okupio je mladiće i djevojke od kojih je formirao jedinicu, veličine voda. Naoružao ih je i u Debeljacima (lokacija iznad Stjepan Polja) osnovao poligon za obuku. Znao je da vojska ne može bez logistike, pa je zbog toga formirao skladište u Džebama, te ga napunio raznim robama od streljiva, energenata do prehrane i sanitarnog kao i sanetetskog materijala. Znao je da za pokrete vojske treba imati dobre puteve, pa je odmah pokrenuo rekonstrukciju postojećih i izgradnju novih puteva. Znao je da, kada su već počela hapšenja naših ljudi, trebalo recipročno odgovoriti, pa je i on počeo da hapsi

– da ima uhapšene za razmjenu. Znao je da tada zloslutno vrijeme nije za – “baš skroz” samostalno djelovanje, pa je sarađivao s mjesno nadležnim Kriznim štabom, Općinskim Izvršnim odborom, Vodom Patriotske lige Gračanica, posredno i sa Ratnim predsjedništvom, a kasnije i s Komandom Opštinskog štaba TO BiH. Znao je da se Bosna ne brani samo kod svoje kuće, pa je zato grupu svojih boraca poveo da učestvuju u odbrani Kula grada u Zvorniku. I išli su. Znao je da valja pomoći prognanicima i drugim ugroženima, te je dan nakon pada Grapske poveo veću grupu vojnika s kojom se probio do u Sjenjanske Kapetane (Sjenina), ali je nažalost za Grapsku sve već bilo kasno. Znao je da, kada već “gruhne”, mora predvoditi svoje borce i sa njima prvi doći na mjesto gdje se vode borbe. Tako je i bilo. Bilo do 25. maja 1992. godine. Sada, dok ovo pišem, prebirem po mislima.

Svoju knjigu “Moja zona odgovornosti” (2008.) zamislio sam da bude satkana iz fragmenata mojih sjećanja na burno vrijeme u kojem sam se, sticajem okolnosti, tog proljeća 1992., našao na funkciji predsjednika Kriznog štaba u svom rodnom Stjepan Polju. U vremenu kad su mnogi od toga bježali. Knjiga “Moja zona odgovornosti” je upravo iz toga vremena. Već sam spomenuo da je Bajbagino ime u toj knjizi najviše puta spomenuo... Treba li reći da je knjiga pisana sasvim spontano, iz srca... Tako je nekako i Bajbaga postao glavni junak moje knjige. Zato ću ovo svoje kazivanje i završiti s nekoliko citata iz te knjige... Kad sam ispisivao, sjećanja su bila svježija...

... Bajbagin vod TO je bio stacioniran u Džebama. Bio je tamo i nije učestvovao u strazama, niti na liniji kojom je rukovala zvanična komanda TO. Vidio sam ih u Avdićima kako, nakon što su i oni čuli pucnjavu, raznim prevoznim sredstvima, neki čak i pješke, jure prema Potok Mahali i Zečevom Gaju.

Oko osam sati sam i ja stigao na Zečev Gaj. Gledao sam rat uživo. Na sto metara iza prve borbene linije. Stajali smo na rubu šume,

desno između mezarja i lovačke kuće. Ja sam tu došao da vidim šta se događa, a ako bude potrebe da vozim ranjenike ili pomognem na neki drugi način. Oružje nisam imao. (str. 136)

... Zatim sam se pješke uputio prema Lovачkoj kući. Na pola puta susreo sam Bajbaga sa manjom grupom, 4 do 5 boraca. Bajbagini vojnici nosili su nov minobacač proizveden u “Feringu”. Pri susretu, Bajs mi je rekao: “Vidi šta smo dobili, išao sam u Piskavicu po njega. Sad ćeš vidjeti kako dejstvuje.” I sidoše s puta lijevo na njivu tražeći plac za novo oružje.

Bajbaga je u tom trenutku bio prilično lagano obučen. Na nogama je imao cipele tipa mokasino, terakota boje i jasno su se vidjele, bijele čarape. Nosio je maskirne hlače i košulju ispod pancirnog prsluka. Bio je kao i uvijek uredno obrijan i lijepo friziran. Lijep i naočit muškarac... (str. 138)

... Kada sam se, u drugom pokušaju vratio iz Sokola na naše ratište, imao sam šta i čuti!... U međuvremenu od ta dva sata, dogodile su se nove borbe.

Bajbaga, pošto se sa nižih kota borbene linije ponovo vratio na Zečev gaj, vidio je da se nisu izvukli svi i da su na bojištu ostali neki ranjeni i, možda poginuli borci. Krenuo je naprijed i u liniju uveo svoje najbliže saborce. Pošao je da izvuče ranjene. Tada se još nije znalo da su mrtvi. Uskoro, tamo su se ponovo čuli pucnji. Iza malog prevoja, na putu iznad lovačke kuće, izvlačili su nove ranjene, a borci koji su izbijali iz tog pravca izgledali su kao da izlaze iz džehenema. Blijedi, zbunjeni i šutjivi. Kao da su u sebi tražili odgovore: “Prva-prava borba, puno ranjenih, dosta mrtvih, neki su ostali u neprijateljskoj teritoriji?... Užas!”

Oko dva sata popodne ja sam kod Lovачke kuće vidio Šemsu Džebu (Bajsovog vojnika) koji se upravo vratio iz tog tamo pakla. Govorio je usplahireno: “Ma ssaami Ccrrnogo-hoorci jeheebio im ti mater. Ma Bahaaajbaga je mrtav, sihiigurno je mrtav. Pahaao je pooo-goden, a aaa nihihiije ništa rekao.” – Drugi vojnik nadopunjava Šemsinu priču: – “Prelazio je

preko živice na brijegu. Htio je sići na put i tu je pao. Možda je zalegao.”

... Kasnije, nakon sedam dana, kada sam vidio Bajbagino mrtvo tijelo, ugledao sam 4-5 rupa na njegovim prsima i po stomaku. Sjetio sam se tada i Šemsine priče. Bio je u pravu kada je rekao da je Bajs pao, a da mu se glasa nije čulo. El Gazali u svom djelu “Život poslije smrti” govori da “Čovjek koji ispušta dušu pogođen metkom, pušta i razne krike, ako je pogođen u bilo koji dio tijela osim u grudi. Kada je u grudi smrtno pogođen, insan ne ispušta krik, niti hropac.” (str. 140)

... Što bi, bi. Na stratištu je utihnulo. Prebrojavaju se mrtvi. Dalje po linijama odbrane ima još pucanja. Granate padaju i po Gračanici, čuje se. Ali na Zečevom gaju je muk i grobna tišina. Prekjuče jedan. Danas deset. Jedanaest mladih života. Ali?... Možda nisu baš svi mrtvi?... Možda ko i preživi?... Neki su ostali ranjeni. Možda se neko izvuče?... Pitanja kolaju po svakoj glavi. Od tamo, iza prevoja kod Lovačke kuće, niko više ne traži pomoć. Nada posljednja umire. Tako i narednih dana. Tuga, samo tuga. Strah je iščeznuo. Samo tuga golemo. Nadamo se da će neko od boraca uspjeti provući se puzeci do kojeg šehida, ili ranjenog. Da ga izvuče?... Da pomogne. Neka tijela se pomalo i vide, ali su na brisanom prostoru. Stopostotno je rizično prići do njih. (str.141)

... Treći dan prolazi, nema ništa novo. Roditelji su uznemireni. Traže ih žive ili mrtve. Počinju nagađanja i izmišljene priče: “Bajbaga nije poginuo”, “Uhapšen je, zarobljen”, “Otišao je u Hrvatsku”, “Viđen je u Slavonском Brodu”, “Ranjen je, liječi se u Zagrebu”, “Javio se telefonom”... Junacima ne daju umrijeti. Neće to da vjeruju. Spremaju im mjesto u legendi...

... Prošlo je i pet dana. Gotovo je. Nema više živih, sigurno. No, da li su svi na Zečevcu? U Gračanici se dogovara razmjena. Konačno, nakon sedam dana Ejub Hodžić dolazi na Gaj, kod Lovačke kuće. Samo Salko Hasić iz Malešića može unutra, u grotno stratišta. Tamo gdje

leži pokošena mladost. Cijeli dan se nešto čeka. Srbi otežu. Oko 15:00 sati Salko ode tamo, u mezaristan bez mezarova. Mi pred Lovačkom čekamo. Ima nas mnogo. Puno je rodbine. Vojška u rovovima je na prvom stupnju borbene gotovosti. Nikad se ne zna... Čuje se i pomalo vidi kako Salko i Stevo prevrću šehidska tijela. Skupljaju ih na gomilu. “Dajte traktor!” Povika Salko–i traktor ode prema njemu.

Vratio se sa najtužnijim teretom. Počinju prebrojavanja. Razvrstavamo ih prema mjestima stanovanja. Neki nas požuruju. Pazimo da se ne pogriješi: Ima li Bajbaga? Za ostale je jasno, no je li Bajbaga stvarno mrtav?... Jeste, mrtav je. Ponovo ga utovaramo na traktor. Vidim mu na nogama opet one mokasino cipele u terakota boji i bijele čarape od prije sedam dana. Vidim, košulja mu raskopčana i 5-6 rupa na trbuhu i prsima. Kao da je pun vode. Pa da, bilo je kiše ovih dana, a ležao je na leđima. Kičma kao da mu je slomljena. Nije ni malo ukočen. Kosa mu spada. Ima puno crva. Jedno ne vidim. Nema pancirnog prsluka. Ne znam je li ga skinuo onog dana pred ulazak u borbu, ili su mu ga “oni” skinuli.

Mrak će. Valja se udaljiti od prve borbene linije. Požuruju nas. Ima i hodža Sejo. Naše i njihove ćemo u traktor pa u Malešiće. Pred njihovu džamiju. Ostali će prema mjestima stanovanja. Tužna kolona kreće.

Ponovo smo u džamijskom haremu porudali šehidska tijela i utvrđivali identitet. Sejo i ja smo ih okretali, rodbina i poznanici prepoznavali. I prepoznali su. Jasno se vidjelo da su tu Škoda, Šaban i Vahid. A Bajbaga?... O njemu se svašta pričalo. Valjalo je to dobro utvrditi. Sejo efendija me požurivao: “Mrak je, hajde požuri. Da se ukopa, pa će se kasnije utvrđivati.” Insistirao sam na svakom detalju. Meni je bilo jasno da je to Bajs. Vidim na njemu sve ono što sam vidio i dva sata prije pogibije. Ali kosa?... Kosa mu opala. I, kao da je postala tamnija. Odvojila se od lobanje, a još je stajala u formi kao na živom čovjeku. Samo, kada bi ju dodirnuo, odvojila bi se poput perike. I lice se deformisalo. Promijenilo

izgled. Stajalo je sedam dana na otvorenom. Kompaktno je, nisu se vidjeli tragovi oštećenja, ali promijenilo se.

Čovjek se nesvjesno primi na informaciju. Ostanu tragovi. Slika bi mi tada bila jasna da nije bilo priča o njegovom fantomskom nestanku.

Vrijeme je brzo prolazilo. Već je padao i prvi mrak. U jednom času Sejo se dosjetio: "Je li imao kakav ben ili tetovažu?" Veća grupa ljudi je stajala nedaleko od nas, pa sam pozvao Nihada Kruškića i Šemso da nam to kažu. Oni su bili njegovi borci i prve komšije. Uglas su odgovorili da je imao tetovažu na jednom ramenu. Rekli su tačno i šta je istetovirano, ali nisu bili sigurni na kojem ramenu. Okretali su se, gestikulirali rukama lijevo-desno, probali vratiti jasnu sliku. Krenuli smo tim tragom. Sejo je podizao ruke, a ja sam nožem sjekao rukave košulje ispod kojih se pojavila potpuno čista koža, bez ikakvih promjena. Vidjeli smo tetovažu. Vidio ju je i Šemso Džebo pa je od tog trenutka priča o Bajsu bila sasvim završena.

Odvezli smo ga kamiončićem u Džebe, a dženazu smo klanjali sutradan. Nikada prije

toga u Džebama nije bilo toliko naroda. (Moja zona odgovornosti, str.142-145).

SUMMARY
HOMELAND CHARACTERS:
HAJRUDIN DŽEBO BAJBAGA –
REALITY AND LEGEND (OR THE
MAIN PROTAGONIST FROM
THE BOOK "MY AREAS OF
RESPONSIBILITY")

The article reports of the childhood of the author who grew up with a wartime legend from Gračanica, who bravely gave his life in the defense of Gračanica on the 25th of May 1992 on Zečev Gaj (Lendići), when 9 other soldiers from the Gračanica, Stjepan Polje and Malešić Territorial defense were killed. The focus is on his youth and his adventures and nature, for which the author has a lot of understanding and sympathy. This lyrically intoned report – in its form and content – is an interesting contribution to the knowledge of this specific individual who has already become a part of song and folk history.
